

Wprowadzenie

W co wierzą mieszkańcy Kraju Wschodzącego Słońca? Dokonując pewnego uproszczenia, można powiedzieć, że każdy Japończyk rodzi się sintoistą. Przychodzi bowiem na świat na jednej z wysp, które zgodnie z przekazami starożytnych kronik dworskich, będących podstawą mitologii oficjalnej, zrodziła bogini Izanami. Jego ojczyzna jest „boskim krajem” (*shinshū*). Sintoizm nie jest jednak jedyną religią, którą wyznają Japończycy. Istotną rolę odgrywa także buddyzm, który zakorzenił się na Archipelagu Japońskim i wpłynął na kształtowanie się systemu wierzeń jego mieszkańców. Wątki i postaci z kręgu tradycji buddyjskiej występują również w mitologii popularnej. Stanowi ona zlepek najróżniejszych legend, początkowo przekazywanych ustnie z pokolenia na pokolenie, o istotach nadprzyrodzonych (demonach, duchach, upiorkach czy magicznych zwierzętach) oraz ludziach, którzy zdobyli nadnaturalne moce (magach, egzorcystach, ascetach). Inspiracje taoizmem widoczne są z kolei w zainteresowaniu Japończyków chińską geomancją i wróżbiarstwem.

Sintoizm

Słowo *shintō* („droga bogów”) zostało użyte po raz pierwszy w pochodzącej z VIII w. kronice *Nihongi* w celu odróżnienia rodzimych politeistycznych wierzeń od importowanej religii *butsudō* („drogi buddów”). W kronice wspomniano między innymi, że cesarz Yōmei (na tronie: 585–587) wyznawał zarówno „drogę bogów”, jak i „drogę buddów”. Świadczy to o tym, że dopiero pojawienie się obcej religii na dworze cesarskim wymusiło stworzenie jednej nazwy dla różnorodnych rodzimych wierzeń.

KAMI ZNACZY BÓG

W różny sposób starano się wyjaśnić etymologię sintoistycznego pojęcia *kami* („bóg”, „bogini”, „bóstwo” jako obiekt kultu religijnego). Niektórzy naukowcy uważają, że pochodzi ono od rzeczownika *kami no ue* („zwierzchnik”), inni wywodzą je z przymiotnika *kamui* („budzący bojaźń”). Największą popularność zyskała jednak szeroka definicja sformułowana przez Motooriego Norinagę (1730–1801). Według tego uczonego *kami* oznacza to, co budzi cześć lub lęk i ma moc nadnaturalną, a mogą być do tej kategorii zaliczani zarówno ludzie, jak i inne elementy przyrody ożywionej i nieożywionej: zwierzęta, rośliny, morza czy góry.

W sintoizmie występuje podział na bóstwa niebiańskie (*amatsukami*) i bóstwa ziemskie (*kunitsukami*). Pierwsze przebywają na Wysokiej Równinie Niebios (*Takamagahara*), gdzie rządzi bogini słońca Amaterasu. Drugie natomiast stoją niżej w hierarchii bóstw i są związane z Archipelagiem Japońskim (są to między innymi bóstwa gór, pól czy rzek).

Zgodnie z doktryną sintoizmu mieszkańcy Japonii są potomkami bogów ziemskich, z wyjątkiem przedstawicieli rodu cesarskiego i niektórych rodów arystokratycznych, którzy wywodzą się od bóstw niebiańskich. W związku z tymi wierzeniami wiele rodów przechowywało zapiski potwierdzające ich pochodzenie od konkretnego bóstwa i pielęgnowało związane z nim mity. Kult bóstw rodowych (*ujigami*) rozwijał się wraz z rozkwitem rodu, a z chwilą jego upadku ginął. Uważano, że niepowodzenie rodziny jest wyrazem słabości *ujigami*, dlatego, jeśli dana linia rodowa wygasła, świątynię opiekującego się nią boga albo niszczone, albo przeznaczano dla innego bóstwa. Za *ujigami* uznawano też niektóre bóstwa natury – najlepszym przykładem jest kult bogini słońca Amaterasu, w której widziano protoplastkę rodu cesarskiego.

Kult lokalnych bóstw ziemskich odgrywał ważną rolę w życiu starożytnych Japończyków. Wierzyli oni między innymi w bóstwa granic (*sai no kami*), które miały strzec granic lokalnych społeczności, wyznaczanych przez kamienne kopczyki (*sai no kawara*). Rytuały religijne dla lokalnych bóstw odprawiano we wszystkich ważnych momentach roku rolniczego, począwszy od zasiewów, aż po żniwa. Świątynie lokalnych bóstw, zwanych *ubusuna-gami*, były także miejscem ważnych obrzędów inicjacji. Po osiągnięciu odpowiedniego wieku – chłopcy: trzech i pięciu lat, dziewczynki: trzech i siedmiu lat – dzieci odwiedzały świątynię, prosząc o opiekę bóstwa.

FALLICZNE BÓSTWA GRANIC

Czasami posążkom *sai no kami* nadawano kształt fallusa i modlono się do nich o płodność. Należy przy tym zaznaczyć, że kult płodności zawsze odgrywał ważną rolę w sintoizmie, w tej religii bowiem wszystko, co jest źródłem życia, uznawano za święte.

BÓSTWA NATURY

W mitologii japońskiej natury nie można zaliczyć do sfery profanum, co wiąże się z pierwotnymi wierzeniami, zgodnie z którymi wyspy japońskie zostały zrodzone przez boginię Izanami, a więc są dziećmi bóstw niebiańskich. Wiele bóstw w sintoistycznym panteonie zostało utożsamionych z siłami natury, do najważniejszych należą na przykład bogini słońca Amaterasu no Ōmikami, bóg wichru i burzy Susanoo no Mikoto czy bóg księżyca Tsukiyomi no Mikoto.

Japończycy uznawali niektóre punkty – na przykład stare, wiecznie zielone drzewa, takie jak sosna z Sumiyoshi Taisha w Osace czy cedr w Ise Jingū (prefektura Mie), a także skały o wyjątkowym kształcie (*iwakura*) lub w specjalny sposób usypane kopczyki z kamieni (*iwasaka*) – za *himorogi*, czyli miejsca przebywania bóstwa. Szczególnym kultem otaczano również góry, postrzegane jako przestrzeń, w której łączy się niebo i ziemia: niskie zalesione pagórki zwano *mimuro yama* lub *kannabi yama* („góry zamieszkałe przez bóstwa”), a w zachowanych opisach wybuchów wulkanów – na przykład Fudzi (*Fujisan*) czy Aso (*Asosan*) – pojawiają się wizje siedzib bóstw wyłaniających się z płomieni i dymu.

Falliczne przedstawienie bóstwa

Niektóre góry, takie jak Fudzi czy Ōmiwa (*Ōmiwasan*), same w sobie były czczone jako bóstwa i dlatego w poświęconych im świątyniach nie przechowuje się substratu bóstwa. Inne góry uważano za miejsce, gdzie przebywają duchy zmarłych. Bardzo silny jest związek bóstw gór (*yama no kami*), którym przypisywano władzę nad źródłami wody i opadami, z bóstwami pól, opiekującymi się uprawami. Japończycy wierzyli w to, że rośliny także posiadają duchowy aspekt, o czym świadczy kult duchów drzew (*kodama*).

Katsushika Hokusai, Czerwona góra Fudzi,
1830–1832

MIEJSCA KULTU SINTOISTYCZNEGO

Świątynie shintō są obecnie miejscem oddawania czci lokalnym bóstwom opiekuńczym, niegdyś były również ośrodkami kultu bóstw rodowych. Budowano je na obszarach przeznaczonych do składania ofiar bóstwom (*yashiro*), początkowo wydzielanych za pomocą sznurów ze słomy ryżowej (*shimenawa*).

Pierwsze budynki świątynne powstały w okresie Heian (749–1185). W XII w. zaczęto wznosić na terenach przybytków główne pawilony (*honden*), w których przechowywane są substraty bóstwa (*shintai*) i dlatego dostęp do nich mają jedynie najwyżsi kapłani. Należy przy tym nadmienić, że japońscy bogowie mogą

przebywać w wielu miejscach jednocześnie, między innymi w substratach bóstwa znajdujących się we wszystkich świątyniach poświęconych danemu bóstwu w Japonii (na przykład w ponad tysiącu przybytków w całym kraju, w których oddaje się cześć Amaterasu, substratem są lustra). Pierwowzorami najważniejszych pawilonów świątynnych były budynki typu *kura* – spichlerze na ryż zbudowane na palach, w których odprawiano rytuały religijne związane z kultem ducha ryżu; oraz *miya* – domy przywódców wioskowych, także zbudowane na palach. Pierwsze wznoszono w stylu zwanym *shimmei zukuri*, lokując wejście na dłuższym boku budynku (Ise Jingū czy